

Husnija Kamberović knjigu završava naslovima: *Sahrana, Obilježja i uspomene na Džemala Bijedića* i *Na kraju*. U pet priloga objavljena su sjećanja na Džemala Bijedića. To su sljedeći tekstovi: *Zuko Džumhur, Čovjek iz mostarskog sokaka; Drug Džemo, čovek iz naroda; Bahrudin Bijedić, Ubit će me, mnogo znam; Stane Dolanc, Tito je do kasno u noć razgovarao sa Gadafijem da ne bi mislio o Džemi* i *Vesna Šunjić, Takva je bila Razija*.

Knjiga *Džemal Bijedić – politička biografija*, autora prof. dr. Husnije Kamberović, vrijedan je znanstveni doprinos u pisanju historije Bosne i Hercegovine/Jugoslavije 20. stoljeća. Osim uspješnog metodološkog obrasca u pisanju ovakve vrste literature, autor je uspio predstaviti ličnost Džemala Bijedića nijansirajući njegove uloge

u mnogim političkim, kulturnim i drugim djelatnostima, od odnosa prema narodu u prvim poslijeratnim godinama do sedamdesetih godina, kada je obnašao najviše državničke funkcije. Kvaliteta knjige je i u stilu kojim je napisana jer nas uvodi u dramatiku događanja u jugoslavenskom/bosanskohercegovačkom društvu u drugoj polovini 20. stoljeća. Pojedina poglavlja u knjizi odvojena su tematski izabranim fotografijama iz Fototeke Muzeja Hercegovine, što knjigu čini i vizualno privlačnom.

Na pitanje kako se sjećati ljudi iz bosanskohercegovačke povijesti, ova knjiga pruža mnoštvo mogućnosti ■

Vera Katz

Ksenija Cvetković-Sander, *Sparchpolitik und nationale Identität im sozialistischen Jugoslawien (1945 – 1991). Serbokroatisch, Albanisch, Makedonisch und Slovenisch*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, Balkanologische Veröffentlichungen, Band 50, 2011, 453.

Ideološki temelj države za koju su se borili Titovi partizani počivao je na jednakosti svih naroda i pravu svake nacije na samoopredjeljenje. Jezik je pri tome imao ulogu mjerodavnog simbola nacionalnog identiteta. Ipak se za vrijeme postojanja socijalističke Jugoslavije nije uspjela uspostaviti jezička politika koja bi ispunila zahtjeve svih nacionalnih elita. Umjesto toga konflikti oko jezika zaoštravali su se desetljećima, te je jezička politika dala svoj doprinos historiji Jugoslavije. Ksenija Cvetković-San-

der u knjizi "Jezička politika i nacionalni identitet u socijalističkoj Jugoslaviji (1945-1991)" istražuje povezanost jezičke i nacionalne politike. Pri tome suprotna gledišta po pitanju jezika interpretira u kontroverzenu nacionalnog pitanja. Na osnovu široke baze izvora, jezičkih, kulturnih, društvenonaučnih publikacija, štampe i neobjavljenih arhivskih građa analizira jezičko pitanje, kao i pitanje njegove standardizacije, ne izostavljajući nedostatak povezanog jezičkog koncepta od strane države.

Sam rad podijeljen je u šest velikih poglavlja, dok u svakom poglavlju nailazimo na brojne podnaslove koji čitatelju pružaju veću preglednost. U uvodu nas autorica prvo upoznaje sa aktuelnošću jezičkog konflikta. Tom prilikom služi se primjerom Hrvatske u periodu nakon raspada Jugoslavije kada su određene riječi isključene iz upotrebe u hrvatskom jeziku pod objašnjenjem da su "srpske". Naglašena je tvrdnja da za jezik na području bivše Jugoslavije, kao i za naciju važi da se tu ne radi o prirodnom entitetu već o rezultatu odluka. Zatim izlaže cilj istraživanja navodeći da rad treba pokazati koliko su jezičke suprotnosti doprinijele raspadu Jugoslavije, kako su nosioci jezičke politike djelovali i kojim su ciljevima težili. Fokusira se na srpskohrvatski, albanski, makedonski i slovenski, prema podacima iz 1981. godine četiri najraširenija jezika u Jugoslaviji. Nakon upoznavanja sa strukturom rada i korištenim izvorima autorica daje kratak pregled dosadašnjih istraživanja ove teme.

Drugi dio knjige nudi historijski pregled jezičkog pitanja u jugoslovenskom kontekstu, od početka stvaranja nacije do kraja Drugog svjetskog rata. Tu nailazimo na zaključak da se granice pojedinih naroda kakve su bile prije sto godina ne poklapaju sa današnjom slikom. Državne tradicije postoje, ali se tu ne radi o državi na nacionalnom principu, već o državi u kojoj nacija ima sasvim drugi značaj nego danas. Tek u 19. stoljeću dolazi do preokreta i nacionalne isključivosti. Za shvatanje razvoja jezičke politike jako je važno sagledati historijsku pozadinu, pa autorica donosi kratke preglede razvoja jezika koji su u središtu njenog istraživanja. U vrijeme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca zajednički jezik bio je stub i dokaz nacionalnog jedinstva. Međutim, nije postojao ni jedan tekst koji

bi opisao taj zajednički srpsko-hrvatsko-slovenski jezik. Slovenski intelektualci zahtijevali su očuvanje slovenskog jezika. Nacionalnim manjinama garantovano je pravo na korištenje sopstvenog jezika u školstvu i javnosti, međutim na Kosovu je došlo do njegovog osporavanja. Nakon kratkog pregleda promjena na polju jezika za vrijeme Drugog svjetskog rata kada je npr. u NDH došlo do "čišćenja" hrvatskog jezika, ili u Makedoniji do prestanka korištenja srpskog, autorica govori o povezanosti politike priznavanja nacija i uspjeha pokreta otpora.

Jezgro istraživačkog rada predstavljaju poglavlja od tri do pet u kojima se detaljno analizira jezička politika socijalističke Jugoslavije. Treće poglavlje obuhvata period od 1945. do 1965. godine, odnosno do zaostavljanja jezičkog konflikta. Ovdje nailazimo na težnje srpskih intelektualaca da se umanje razlike između srpskog i hrvatskog jezika, dok hrvatska strana ističe svoju tradiciju i posebnost. Rasprave su vođene do zaključenja sporazuma u Novom Sadu 1954. godine, kojem autorica posvećuje posebnu pažnju smatrajući da je upravo ovaj sporazum obilježio jedan period u historiji Jugoslavije. Prema sporazumu su centri književnog jezika Zagreb i Beograd. Narodni jezik Srba, Hrvata i Crnogoraca je jedan jezik, sa dva načina izgovora: ijekavicom i ekavicom, a oba pisma latinica i ćirilica su ravnopravna. U ovom periodu na Kosovu je dozvoljena nastava na albanskom jeziku.

"Jugoslovenski jezici na raskršću" naslov je četvrtog dijela u kojem se analizira period između 1965. i 1974. godine. Središte razmatranja predstavlja obrat do kojeg je došlo sredinom šezdesetih godina podizanjem vrijednosti nacije. Svoje kritike na privilegovan položaj srpskohrvatskog jezi-

ka iznijeli su Slovenci. Postavlja se pitanje statusa "manjih" jezika, što je podstaklo promjene u osnovi nacionalne i jezičke politike. U slučaju srpskohrvatskog jezika produbljene su već postojeće razlike. Hrvatska kulturna elita je *Deklaracijom o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* istakla nezadovoljstvo jezičkom politikom. Ustav iz 1974. godine priznaje hrvatski književni jezik, no to nije moglo spriječiti dalji raskol. Diskusije su proširene i na područje Bosne i Hercegovine gdje je do izražaja došlo staro pitanje, šta znači biti Musliman u Bosni i Hercegovini. Radi li se o vjerskoj, etničkoj ili nacionalnoj pripadnosti? Popis stanovništva iz 1971. godine pružio je mogućnost bosanskohercegovačkim muslimanima da se izjasne kao "Muslimani u nacionalnom smislu".

U petom poglavlju prezentiran je period od 1974. do 1991. godine. Do tada su se jezička pitanja rješavala u intelektualnim i političkim krugovima, a sredinom osamdesetih godina ovo pitanje dobilo je medijsku i pažnju šire javnosti. Slovenski intelektualni krugovi zahtijevali se demokratizaciju Jugoslavije. Nemiri na Kosovu

1981. godine ponovo su iznijeli polemike vezane za jezičko pitanje. Iz Beograda su dolazili zahtjevi da se jezičko-nacionalno jedinstvo proširi van republičkih granica, što je ponovo onemogućilo potpunu standardizaciju jezika.

U Zaključku autorica ističe da političko vodstvo Jugoslavije nije uspjelo kontrolisati niti umanjiti eskalaciju konflikta oko jezika, koji je postao simbol nacionalnog identiteta. Također ističe da rasprave o jeziku nisu nastale kao posljedica raspada Jugoslavije već predstavljaju sastavni problem komunističkog režima.

Na kraju knjige nalazi se popis korištenih izvora i literature, popis skraćena, te popis imena.

U cjelini, knjiga Ksenije Cvetković-Sander daje detaljan prikaz jezičkih i nacionalnih pitanja, te razvoja književnih jezika na prostorima bivše Jugoslavije. Autorica je vješto uspjela prikazati međusobni uticaj jezičke i nacionalne politike. Proučavanje neobjavljene arhivske građe popunjava nedostatke u historiografiji ■

Aldina Krečo

Hrvatsko proljeće 40 godina poslije. Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012, 439.

Protekle 2012. godine navršilo se 40 godina od smjene rukovodstva *Hrvatskoga proljeća* iz reda komunističke partije u Hrvatskoj, sa kojom je definitivno okončan jedan složeni proces dešavanja u političko-

ideološkom ali i ekonomskom smislu u Jugoslaviji na prelazu iz '60. u '70. godine XX stoljeća. Sam tok procesa koji je obilježio Hrvatski reformski pokret, liberalizam u Hrvatskoj, euforija, kontrarevolucija, maspok,